

Francesc Vallverdú i la dedicació a la llengua normativa

Gràcies per haver-me convidat a parlar de l'amic i col·lega Francesc Vallverdú en aquest homenatge tan emotiu i constructiu. Quan em van suggerir que hi participés, vaig pensar que parlaria de la contribució destacada de Vallverdú a la creació d'un llenguatge correcte i genuí per als mitjans de comunicació orals, que fos alhora natural i adequat a la pluralitat i diversitat de gèneres que s'hi donen. Veient, però, la llista de participants, i suposant que d'aquest tema se n'ocuparia Josep Gifreu, vaig decidir d'aproximar-me a un aspecte poc conegut de l'activitat professional de Vallverdú: la seva tasca de codificador i les opinions sobre l'elaboració de la gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans (GIEC).

Abans d'ocupar-me d'aquest tema, m'agradaria parlar de la meua relació amb Francesc Vallverdú. No recordo exactament quan el vaig conèixer, potser va ser en ocasió de la celebració del Congrés de Cultura Catalana (1976), en les sessions de treball sobre la llengua estàndard o a Andorra en el Congrés de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes; però sí que sé quan me'l van presentar i qui ho va fer. Era l'any 1985, i estava a punt de publicar-se el meu primer llibre. Me'l va presentar Xavier Folch, propietari de l'editorial Empúries, a la seu d'Edicions 62, al carrer de Provença. Per mi, Vallverdú no era un estrany que veia per primera vegada. Era algú molt conegut, que havia vist i escoltat en congressos i conferències, però sobretot era algú que admirava pels seus escrits, en particular un que m'havia entusiasmat quan estudiava a la universitat: *L'escriptor català i el problema de la llengua* (1968). Georg Kremnitz ha assenyalat que va ser el primer llibre sobre el català que va llegir i que li va ser molt útil. Per mi, també. Me'l va recomanar Joaquim Molas, que coneixia el meu interès per la llengua literària i per la narrativa policíaca traduïda al català, i més que llegir-lo el vaig devorar. Per molts anys va ser un dels meus llibres de capçalera, fins que, amb el canvi de segle i d'interessos, vaig substituir-lo per un altre del mateix autor: *El català estàndard i*

els mitjans audiovisuals (2000). Un dels aspectes del llibre que més em va interessar llavors va ser la crítica que feia del llenguatge artificios i gens natural, malgrat la correcció, de moltes de les traduccions de la col·lecció de novel·la policíaca «La Cua de Palla». A mi també m'havia cridat l'atenció que en una obra el traductor fes que el protagonista «s'adrecés a la cuina», en lloc que «entrés a la cuina». El temps li ha donat la raó: la majoria de traduccions d'aquesta col·lecció han envellit malament. En canvi, *L'escriptor català i el problema de la llengua* encara avui és un llibre vàlid, evidentment situant-lo en el seu temps, en un temps prellengua oral, en què el català, per raons polítiques, no havia pogut accedir als mitjans audiovisuals. És un llibre imprescindible per a tots aquells que s'interessin per la història del català literari i, en concret, per la llengua escrita durant la postguerra.

Amb Francesc Vallverdú hem compartit interessos. Evidentment, ell n'ha tingut molts més que no pas jo. S'ha dit que era un home polifacètic, polièdric, exhaustiu, que havia tocat molts temes. Jo, en canvi, n'he tocat només uns pocs. En alguns, però, hi hem coincidit. En primer lloc, en l'estudi de la relació entre llengua oral i llengua escrita. Vallverdú va ser dels primers a denunciar l'error que suposava considerar en ple segle xx que la llengua escrita anava per un cantó, i que era la llengua veritable, i que la llengua oral anava per un altre, i que era una llengua deturpada, pròpia només de la conversa intranscendent. Avui, per sort, aquest reduccionisme ja ha estat superat.

En segon lloc, hem coincidit en l'interès per una bona elocució catalana, que ens va portar tots dos a treballar en el Grup d'Ortoèpia de la Secció Filològica, una de les seves darreres tasques dins de l'Institut d'Estudis Catalans. Josep Gifreu s'ha referit amb grans elogis al llibre *Elocució i ortologia catalanes* (1986), que ha estat un llibre imprescindible per a establir un model de pronúncia adequat per als mitjans de comunicació i també utilíssim per a ensenyar ortoèpia a les universitats.

Finalment, el tercer tema —ell en deia «dèria»— en què vam coincidir va ser la llengua dels mitjans de comunicació catalans. Si bé als anys vuitanta vaig conèixer Francesc Vallverdú, no va ser fins als anys noranta que vam poder establir una bona amistat, i va ser gràcies a la llengua dels mitjans, arran de les crítiques que el grup Llengua i Mèdia de la Universitat Autònoma de Barcelona —grup del qual formava part aleshores i que avui dirigeixo— va fer de la llengua de TV3, quan Vallverdú era director de la Comissió de Normalització Lingüística (CNL) de TVC. Aquest fet retrata a la perfecció la mena de persona que era Francesc Vallverdú: algú capaç de fer-se amic d'aquells que el critiquen (això sí, en el nostre cas, d'una manera científica i constructiva, que ell sempre va saber reconèixer).

El nostre primer estudi sobre la qualitat lingüística de TVC —*La llengua de TV3*, edició a cura de Margarida Bassols, Albert Rico i Anna M. Torrent— va ser publicat l'any 1997 per l'editorial Empúries i Vallverdú va estar durant l'any previ pendent de la imminent aparició i força preocupat. Dos anys abans de l'aparició

del llibre ens l'havíem trobat a Estrasburg, al Consell d'Europa, on havíem de presentar uns primers resultats del nostre estudi sobre el model de llengua de TVC. Ell hi anava, també a parlar del model de llengua, com a responsable màxim de la CNL de TVC, i a parar els cops previsibles que aquest model havia de rebre. La preocupació pel que diríem ben aviat es va convertir en tranquil·litat, en veure que els comentaris sobre la tasca feta pels professionals i pels assessors lingüístics de TVC eren més elogiosos que no pas crítics, i que la crítica mai no era destructiva. A Estrasburg va néixer una gran amistat, i la posterior col·laboració del nostre grup d'investigació amb Vallverdú i amb la CNL.

Francesc Vallverdú era un home de pau, poc amant de les discussions i de les picabaralles. Això no vol dir que defugís les polèmiques, en les quals intervenia sempre que ho creia convenient, i sempre sense prendre partit per cap dels bàndols. No va fer costat ni als *heavy* ni als *light* en la virulenta polèmica de final dels vuitanta - començament dels noranta, sinó que es va situar en un punt mitjà. Ja he dit que ell era partidari d'una llengua no artificiosa i versemblant, però alhora correcta i gens interferida. Anys abans, a la dècada dels seixanta, ja havia intervingut en les discussions entre alguns escriptors catalans partidaris de trencar amb la cotilla de la llengua normativa i d'altres defensors de la rigidesa de la llengua literària com a preservació contra els embats de l'espanyol, llengua dominant. I com faria després, ell va saber guardar l'equidistància entre els dos sectors.

A propòsit de la llengua dels mitjans, Vallverdú va apostar sempre per la naturalitat i la diversitat de la llengua, sense caure en la vulgaritat i en el localisme, en la castellanització i en la incorrecció arbitrària. Això es veu molt clar en la majoria de consells i recomanacions que va fer durant anys com a director de la CNL de TVC, recollits en el llibre *El català estàndard i els mitjans audiovisuals* (2000), de lectura obligada. Val la pena llegir el que hi diu sobre l'abandó per part dels professionals de la televisió i de la ràdio públiques de l'adverbi *enguany*, que titllen absurdament d'arcaic i rural i que, per això, substitueixen per la locució *aquest any*, considerada, erròniament, més moderna i l'única possible en el català urbà. També és recomanable la lectura de la seva opinió sobre l'ús molt freqüent en els mitjans del col·loquialisme *disfrutar*.

Vallverdú, al llibre *L'ús del català, un futur controvertit* (1990), feia responsable de la baixa qualitat de la llengua oral no sols els professionals dels mitjans sinó, en general, els usuaris de la llengua; és a dir, els polítics, universitaris i ensenyants que no tenen gaire cura de la llengua que parlen.

Després d'aquesta visió personal de Francesc Vallverdú, vull entrar en el tema d'aquesta ponència: l'interès de Vallverdú per la llengua normativa. Ell sempre va declarar el seu respecte a Pompeu Fabra i a la norma fundacional, i va actuar conseqüentment, cosa que no li va impedir acceptar certes innovacions que no alteraven gaire la normativa vigent, com ara les grafies *esclar* i *sisplau*.

En la necrològica de Vallverdú que Joan Martí va escriure per a *Llengua & Literatura* (núm. 25, 2015), fa una afirmació sobre la seva persona que molts dels que el vam conèixer professionalment subscriuríem:

Practicava, doncs, una fidelitat pulcra a les seves conviccions. Per a fer-se defensor d'una causa —política o lingüística—, prèviament pouava en el que altres havien dit i en deien. Quantes i quantes vegades vaig rebre la sollicitud d'opinió sobre la bondat o no d'una solució lèxica, morfològica o sintàctica!

Especialment, els autors de la GIEC i els responsables de l'Oficina de Gramàtica, per les moltes esmenes que Vallverdú va presentar als diferents capítols d'aquesta obra. No gosaria afirmar que va ser el membre de la Secció Filològica que més esmenes hi va presentar, però sí que va ser un dels més actius i més constants. Em consta que va revisar a consciència cadascun dels capítols redactats i aprovats abans de la seva mort i que només en uns pocs va deixar de fer comentaris. Com a exemple de la seva implicació en el treball de la GIEC, esmentaré el tema 6, «Els pronoms (combinacions de pronoms febles)», discutit a la sessió del 14 de juny del 2010. De les vint-i-quatre esmenes que s'hi van presentar, catorze eren fetes d'ell. Algú que no el conegués podria pensar fàcilment que era un perepinyetes, però, llegint aquestes esmenes, veuria de seguida que no ho era. Ben al contrari, descobriria la mena de persona i la mena d'intel·lectual que era: un gran coneixedor de la llengua catalana, que com a tal no prenia partit per una solució sense abans tenir tots els elements que li permetrien poder-ho fer amb seguretat i solvència.

Amb el permís de la Comissió de Gramàtica i dels meus col·legues de la Secció Filològica, voldria parlar del contingut d'algunes de les esmenes presentades per Francesc Vallverdú. Ho faré sense revelar les novetats de la GIEC, centrant-me només en els seus comentaris. Els he classificats en tres apartats: esmenes de cortesia, esmenes de col·laboració i esmenes sobre el caràcter i la funció de la GIEC.

1. Esmenes de cortesia. Per *esmena de cortesia* entenc tots aquells comentaris valoratius —positius gairebé sempre— en què expressa la seva conformitat amb l'explicació d'un fenomen, amb la claredat de l'exposició, amb la redacció encertada, i també el seu acord amb la doctrina defensada per la Comissió de Gramàtica. Comentaris com «molt bé», «enhorabona», «estic d'acord amb aquest paràgraf, destacat i sintètic», «molt bé les explicacions», «d'acord, això Fabra ja ho admetia» apareixen en el tema 6, «Els pronoms (combinacions de pronoms febles)», però també se'n fan de semblants en altres temes. Per exemple en el tema 3, «L'adjectiu i el sintagma adjectiu», discutit a la sessió del 9 de desembre del 2009, va expressar amb un «molt bé» la seva satisfacció per la decisió d'acceptar dobles

solucions en el cas de les oracions atributives amb subjectes inanimats (amb *ser* i *estar*): *Les tovalloles ja són / ja estan eixutes*; *La petició ja és/està redactada*; *El cafè és/està fred*.

2. Esmenes de col·laboració. Per *esmena de col·laboració* entenc tots aquells comentaris que pretenen contribuir a la millora de la GIEC, sigui en la forma o en el contingut. Vallverdú sempre va assenyalar tots els errors de picatge, les badades ortogràfiques, sintàctiques o lèxiques, i totes les qüestions de redacció que no li agradaven. Per exemple, pel que fa a l'ús de *per* i *per a* davant d'infinitiu, va assenyalar els usos incorrectes o no coherents de *per* + infinitiu seguint la doctrina de Fabra, que és l'adoptada en la redacció de la GIEC, encara que sobre l'ús de *per* i *per a* ell es va mostrar d'acord en tot moment amb l'admissió per part de la Comissió de Gramàtica del doble sistema: el de la norma fundacional (*per* i *per a* + infinitiu) i el conegut popularment com a *sistema Corominas-Solà* (*per* + infinitiu). Pel que fa a l'ús de *per* i *per a* davant de substantiu, Vallverdú sempre es va expressar a favor de mantenir una clara distinció entre la causa i la finalitat, entre l'agent i el benefactor, i no sols en els escrits sinó en les produccions orals. Com ha assenyalat avui Josep Gifreu, això li va portar molts problemes amb els assessors lingüístics de la CNL i de la UAL (Unitat d'Assessorament Lingüístic de Catalunya Ràdio), partidaris de l'ús exclusiu de *per*.

Algunes d'aquestes esmenes de col·laboració eren molt instructives i també curioses. Per exemple, en el tema «Els determinants. Segona part», discutit el 7 de gener del 2009, Vallverdú va opinar sobre el proverbi *cada terra fa sa guerra*, el qual creia que s'havia de substituir per *cada terra fa sa gerra*: «Val a dir que jo també he après el proverbi com dieu; però no recordo quin etòleg o etnògraf em va fer notar que la sentència original era aquesta altra, que fa sentit de debò!». Això va obligar l'Oficina de Gramàtica a fer una recerca exhaustiva de fonts, amb el resultat que tots dos proverbis existien, però que el primer era el més freqüent.

Considero també esmenes de col·laboració tots aquells comentaris positius sobre una innovació, sobre un canvi que millorés la norma fundacional. És el cas de l'ús alternatiu de *ser* i *estar*, del qual he parlat en l'apartat sobre les esmenes de cortesia. També es declarava, al tema 14, «La modalitat oracional. Les interjeccions», debatut el 9 d'octubre del 2008, partidari d'escriure *esclar* al costat d'*és clar* (i de la mateixa manera *sisplau* / *si us plau*): «Molts escriptors i quasi tota la premsa en català utilitzen la forma aglutinada». Sens dubte era favorable a l'existència de certs usos ortogràfics col·loquials, els admesos per Fabra (*aneu-se'n*, *coneixe'ns*) i d'altres (*esclar*, *sisplau*). Va expressar el seu entusiasme per l'acceptació de la locució adverbial *degut a*: «Perfecte! Ja fa anys, quan vaig descobrir que en anglès tenien *due to* em vaig posar les mans al cap per la nostra reticència».

Hi ha altres comentaris de Francesc Vallverdú —també esmenes de col·

laboració— que ens donen informació sobre la seva opinió contrària a un determinat canvi normatiu. Sabem que no li agradava l'admissió del sintagma *tota Catalunya* (al costat de *tot Catalunya*). En la discussió sobre el tema «Quantitatius i construccions partitives» (24.2.2009) va preguntar als autors de la GIEC: «Esteu segurs que és una forma antiga? No és pas un castellanisme?».

Finalment, en va tenir prou amb l'aportació de proves abundants de textos medievals i l'opinió de Joan Corominas per a acceptar la doble forma. Va costar més convèncer-lo de la bondat d'altres solucions. Per exemple, de la idoneïtat de *no?* com a marca de confirmació —equivalent a *oi?* i *veritat?*— («Tema 14. La modalitat oracional: 7. La negació», 31.1.2007). Tampoc li agradava que s'admetés la construcció amb preposició *en* davant d'infinitiu règim: *insistir a/en comprar*. En la discussió sobre «Les oracions subordinades substantives» (8.3.2010) es va exclamar: «No recordo haver llegit en algun lloc anterior que la regla fabriana de reemplaçar *en* per *a* davant d'infinitiu no sigui operativa».

En alguns casos les seves opinions van ser acceptades. Per exemple, en el tema 14, «La modalitat oracional: 7. La negació» (31.1.2007) es va prescindir de la construcció *abans no* (*abans no se'n vagi*), que ell considerava un solecisme; i també, a suggeriment d'ell, es va explicitar que la partícula *que* pròpia de construccions ponderatives pot ser omesa no sols quan l'enunciat va encapçalat per un altre *que* —*Que bé (que) ho has fet; Que joves (que) érem*—, sinó també quan l'enunciat va encapçalat per *quin* o *quant*: *Quina casa (que) té la cosina!; Quantes coses (que) sap fer la teva àvia!*

3. Esmenes sobre el caràcter i la funció de la GIEC. Francesc Vallverdú no havia volgut mai que la GIEC fos una gramàtica descriptiva, que contingués tots els usos orals i escrits de la llengua catalana, totes les modalitats i tots els estils. En definitiva, una gramàtica exhaustiva. Vallverdú opinava que una gramàtica normativa havia de ser breu, prescriptiva i d'ús general. Per això, de vegades, trobava que a la GIEC es donava massa informació i es feia poca valoració o jerarquització dels fenòmens presentats. Sobre el capítol de «L'adverbi i el sintagma adverbial» (30.6.2008), deia: «Us felicito per l'estructura i la redacció d'aquest capítol, però em temo que el lector que s'interessa sobretot per una “resposta normativa” no el trobi massa prolix».

En conseqüència, es va oposar a donar informació sobre pronúncies col·loquials, ni tan sols en lletra de cos petit. Per exemple, s'exclamava a propòsit del comentari que a la GIEC es feia sobre la pronunciació de la preposició *per a* —«Col·loquialment la preposició *per a* es pronuncia *pa* (o també *para* o *pra*) en alguns parlars»—: «És una minúcia que no cal ni comentar aquí». Tampoc estava d'acord que es donessin les formes *encabat*, *encabant* com a variants de les locucions *en acabat* i *en acabant*, i en peu d'igualtat amb aquestes, quan tan sols eren el

resultat del fenomen de l'afèresi: «Crec que en l'enunciat i en els exemples només es pot parlar d'*en acabat* i *en acabant*. Al final de l'apartat, en lletra menuda, es pot fer esment a les formes col·loquials *encabat*, *encabant*. L'afèresi és un fenomen freqüent en certs verbs (*anar*, *arribar*, *agafar*...) i el parlant de català (central) n'és prou conscient. Una gramàtica, en principi, n'ha de prescindir».

Tampoc va voler que es donés massa rellevància a certes solucions que ell considerava locals o sense tradició en la gramàtica normativa. Per exemple, no va estar d'acord a posar al mateix nivell les construccions comparatives amb *com* (les tradicionals i generals) i les construccions comparatives amb *com a* (habituals en certs parlars). Per ell, les darreres —divergents amb la norma fundacional— haurien d'aparèixer a la GIEC en cos petit. També es va declarar contrari a incloure a la GIEC la preposició *barata* (pròpia dels parlars valencians i del tortosí): no volia que s'incloués, com es feia a la GIEC, entre les preposicions *durant*, *mitjançant*, *devers*, *envers*, *vers*, *malgrat*, *ultra*, *versus*, *via*, «preposicions tòniques amb un significat més específic o un ús més restringit», segons els autors d'aquesta obra. Per ell, *barata* «com a preposició és molt dura i l'ús és tan restringit que no val la pena d'afllorar-la a l'estàndard». Com es pot veure, doncs, es va plantejar la distinció entre solucions d'abast general i solucions d'ús més restringit, la presència de les quals podia tenir sentit en una gramàtica descriptiva però no pas en una gramàtica prescriptiva.

En aquesta sessió d'homenatge a Francesc Vallverdú he volgut donar una visió personal del seu caràcter i de la seva manera de fer, centrant-me en una qüestió poc coneguda de la seva polifacètica activitat professional. No sé si ho he aconseguit del tot, però, si més no, he intentat donar algunes pistes vàlides per a aquells que estiguin interessats en els estudis sobre la història del català normatiu. Moltes gràcies.

MILA SEGARRA
Secció Filològica